

УДК 336.71

ОЦІНКА КОНЦЕНТРАЦІЇ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Руслан Миколайович Набок, к.е.н., Національний банк України

Юлія Сергіївна Серпенінова, к.е.н.,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

У статті розглянуто основні мотиви та етапи входження іноземного капіталу на вітчизняний банківський ринок, надано їх характеристику. Також запропоновано основні обмеження щодо діяльності іноземних банків, що дозволить зменшити негативний вплив від надмірної концентрації іноземного капіталу в українському банківському секторі.

Ключові слова: іноземний капітал банку, концентрація іноземного капіталу, етапи входження іноземного капіталу.

Постановка проблеми. Концентрація національного багатства та заощаджень – характерна риса розвитку економіки окремих найбагатших за рівнем життя населення та рівнем промислового розвитку країн. Концентрація капіталу і пошук шляхів його примноження та збереження від інфляції були основними факторами, які підштовхнули процеси глобалізації, розширення присутності іноземних банківських установ у країнах з перехідною економікою (яскравим прикладом є країни Центральної та Східної Європи).

Ці процеси знаходять свій прояв у тенденції прискорення лібералізації доступу на фінансові ринки, що є обов'язковою умовою членства в багатьох міжнародних організаціях. Таким чином останні півтора десятиріччя значно інтенсифікувався процес виходу іноземних банків на ринки країн, економіка яких формується. Вітчизняна банківська система не є виключенням, вона

розвивається під значним впливом іноземного капіталу. Пов'язано це із світовими процесами інтеграції і глобалізації, розширенням міжнародної співпраці, зростанням обсягів міжнародної торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти впливу іноземного капіталу на банківську систему України є предметом наукових робіт багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження таких науковців як М. І. Диба, Є. С. Осадчий [2], В.В.Коваленко [2], О.В.Кудіна [3], Л.Я.Слобода [5] та ін.

Метою статті є визначення і характеристика основних мотивів та етапів входження іноземного капіталу, визначення заходів мінімізації впливу іноземного капіталу на вітчизняний банківський сектор.

Виклад основного матеріалу. В останні роки роль іноземного капіталу в банківському секторі України стрімко зростає. Станом на 01.01.2010 року кількість діючих банків з іноземним капіталом збільшилась до 51, з них 18 банків – зі 100 % іноземним капіталом [1] (рис. 1).

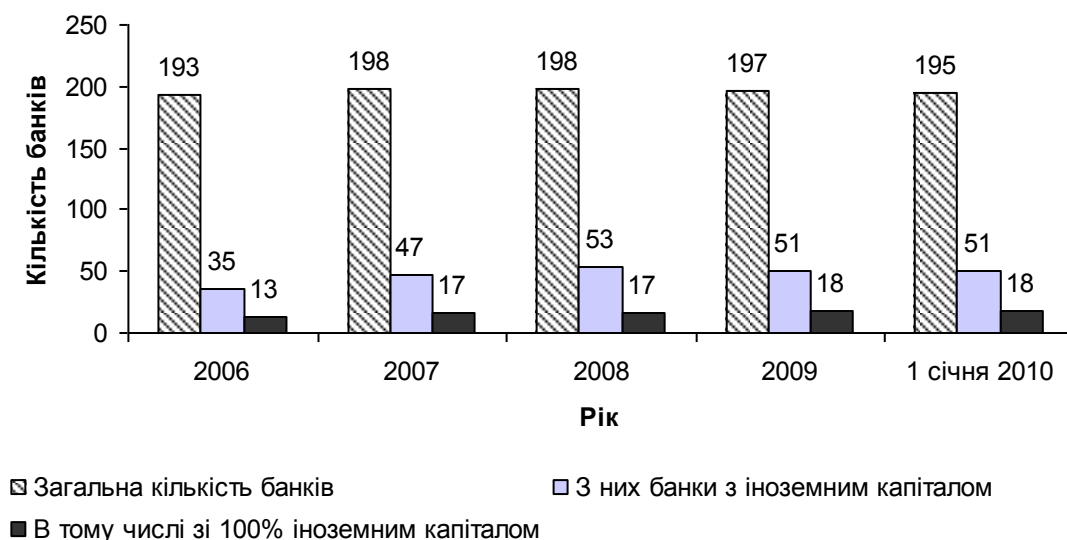

Рис. 1. Динаміка участі іноземного капіталу в банківській системі України

Така тенденція до зростання частки іноземного капіталу в банках України обумовлена прийнятими рішеннями щодо європейської інтеграції України і скасуванням низки обмежень щодо доступу іноземного капіталу до банківського сектору, а також пошуком інвестицій для підтримки ліквідності

вітчизняних банків. З однієї сторони безумовно є позитивні моменти, адже зростає конкуренція між банками, підвищується якість обслуговування, з'являються нові види банківських послуг, розширюються можливості банків щодо отримання додаткових доходів у зв'язку з розміщенням коштів інвесторів. Але з іншої сторони, така концентрація іноземного капіталу робить банківську систему України вразливою до загальносвітової ситуації.

Статистичні дані свідчать, що через фінансову кризу іноземні інвестори зазнали значних збитків і скоротили приток інвестицій у банківський сектор. Поряд з тим, криза не знизила зацікавленості іноземних інвесторів в українському банківському секторі, адже ситуація поступово стабілізується і банківський ринок продувжує активно розвиватись.

Останнім часом з'явилися нові аргументи на користь участі іноземних банків у розбудові банківського сектору в країнах із перехідною економікою, що пояснюється новими тенденціями розвитку самої банківської сфери. Одна з них – виникнення кількох величезних транснаціональних банківських установ, що домінують на міжнародному ринку банківських послуг та мають суттєві конкурентні переваги.

Регіональні банки у країнах, що розвиваються, як правило, не мають ресурсів, достатніх для створення конкурентоспроможних мереж за межами своїх країн, і не здатні надавати своїм клієнтам певні види послуг міжнародного характеру та рівня. Тому вони змушені створювати альянси з транснаціональними банками.

Поруч з цією, іншою важливою тенденцією є розвиток місцевих ринків капіталу, часто на тлі реформування національних систем пенсійного забезпечення. Слід зазначити, що процеси поширення впливу іноземних банків мають важливе значення для розвитку регіональних ринків і є конче необхідними для засвоєння іноземного досвіду. Передача такого досвіду забезпечується переважно шляхом відкриття іноземними фінансовими організаціями своїх представництв, дочірніх компаній, створення спільних підприємств тощо.

Не можна не відзначити, що глобальна фінансова система сприяє поступовому розповсюдженню передового досвіду, а також стандартизації на його основі головних аспектів банківської діяльності. Необхідність дотримання міжнародних стандартів спонукає банки переймати методи роботи транснаціональних банківських установ та іноземний досвід, що потребує встановлення тісного зв'язку з ними.

Нарешті, збільшення прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал регіональних банків пов'язане з реструктуризацією, а часто й приватизацією національних банківських систем внаслідок переходу багатьох країн до ринкової моделі господарювання, знецінення активів банків після фінансових криз, а також необхідністю запровадження сучасних моделей менеджменту та механізмів регулювання. Отже, іноземні банки відіграють виключну роль у приватизації, рекапіталізації та модернізації банківського сектору.

Стратегія діяльності іноземних банків у новому регіоні визначається насамперед об'єктивними причинами, які спонукали його для входження на новий ринок:

- чимало банків виходять на іноземні ринки лише тому, що там розгорнули свою діяльність їхні традиційні клієнти, з якими у країнах походження налагоджені тісні стосунки. Так, за своїми клієнтами звичайно слідує японські й корейські банки, причому внутрішнім ринком країни перебування вони майже не цікавляться, а з регіональними банками співпрацюють мало. Наприклад, на Філіппінах японські, корейські та тайландські банки фактично не обслуговують місцеві підприємства і транснаціональні корпорації, надаючи послуги кільком компаніям із країн свого походження. Отже, їхній вплив на господарство країни перебування є мінімальним;

- інші банки, такі, наприклад, як АБН-Амро і Дойче банк, почали відкривати представництва в інших країнах не тільки в інтересах обслуговування своїх найбільших глобальних клієнтів, а й для розширення

своєї клієнтської бази за рахунок найпривабливіших регіональних підприємств;

- нарешті, третя група транснаціональних банків, до якої можна віднести Сітібанк, HSBC, мала на меті всебічну інтеграцію у внутрішній ринок банківських послуг країни перебування, як корпоративний, так і споживчий.

Головною метою входження іноземного капіталу є або максимізація доходів, або посилення контролю в країні. При цьому мотиви входження іноземного капіталу в банківську систему країни-реципієнта можуть бути різними (рис. 2).

Рис. 2. Мотиви входження іноземного капіталу в банківську систему

Іноземні банки входять на новий ринок шляхом створення відділення чи філії, тобто органічного розвитку, або шляхом придбання місцевого банку. Обидва підходи мають свої переваги й недоліки. Придбання суттєвого або контрольного пакету акцій місцевого банку вимагає проведення його внутрішньої реорганізації. Це означає скорочення персоналу, пошук і

відрядження до придбаної банківської установи кваліфікованих фахівців, а також переведення її на операційну модель іноземного банку-холдингу. Серед недоліків підходу органічного розвитку необхідність більшого часу та зусиль із планування, оскільки іноземному банку бракуватиме досвіду роботи в умовах нового ринку.

При цьому процес проникнення іноземного капіталу в банківську систему можна розподілити на декілька етапів (рис. 3): аналіз потенційних ринків і об'єктів інвестування, входження іноземного капіталу, стрімке зростання частки іноземного капіталу, концентрація, спад концентрації іноземного капіталу та відтік іноземного капіталу на інші ринки.

Рис. 3. Етапи проникнення іноземного капіталу в банківську систему

Перший етап – аналіз потенційних ринків і об'єктів інвестування – передбачає здійснення комплексу заходів з дослідження потенційних об'єктів інвестування, оцінки дохідності інвестування, вивчення особливостей нового ринку. Особливого значення на даному етапі набуває аналіз всіх чинників, що впливають на ефективність інвестування іноземного капіталу з метою мінімізації ризиків.

Присутність іноземного капіталу у банківській системі України пов'язана із невизначеністю наслідків впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему у зв'язку з наступними чинниками:

- нестабільність економічної, політичної та соціальної ситуації в країні, що призводить до постійних змін законодавчої і нормативної бази, складності прогнозування ефективності вкладення іноземного капіталу тощо;
- недостатній рівень капіталізації і конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи;
- невизначеність достатності рівня присутності іноземного капіталу у банківській системі України та ступеня відкритості для іноземних інвесторів;
- протекційні заходи уряду з метою захисту національних інтересів, а також ускладнення зворотного руху іноземного капіталу;
- невизначеність тенденцій розвитку вітчизняного і міжнародного банківського сектору в умовах глобалізації та інтеграції, зміни стратегій здійснення фінансової експансії розвинених країн на вітчизняний ринок.

Врахування впливу даних чинників повинно бути в основі регулювання впливу іноземного капіталу на вітчизняну банківську систему з метою визначення прийняттого рівня ризику присутності іноземного капіталу.

На етапі входження іноземного капіталу діяльність іноземних банків здебільшого направлена на обслуговування власних клієнтів, закріплення на ринку банківських послуг, підтримку ділової репутації банку, завоювання довіри клієнтів. На даному етапі спостерігається низька концентрація

іноземного капіталу, а, отже, країна-реципієнт несе незначні ризики. При цьому суттєвих ризиків зазнає інвестор іноземного капіталу, оскільки етап входження супроводжується невизначеністю наслідків впровадження тих чи інших напрямків діяльності, адаптацією до нових умов.

На третьому етапі спостерігається стрімке зростання (експансії) частки іноземного капіталу. Даний етап супроводжується захопленням ринку країни-реципієнта, завоюванням найбільш платоспроможних клієнтів, проникненням у найприбутковіші галузі економічної діяльності, посиленням контролю у банківському секторі та значним впливом на економічну ситуацію країни-реципієнта. Такі широкі можливості інвестори іноземного капіталу отримують через послаблення регулятивних обмежень щодо притоку іноземного капіталу приймаючої країни, налагодження зв'язків, а також розвиток процесів глобалізації та інтеграції.

На етапі експансії іноземного капіталу суттєво зростають ризики вітчизняного банківського сектора. Банки з іноземним капіталом мають у своєму розпорядженні більші можливості щодо залучення нових клієнтів, використання більш сприятливих процентних ставок, використанні нових технологій обслуговування клієнтів, більші можливості для клієнтів щодо виходу на міжнародний рівень, зокрема, експортно-імпортні і валютні операції. Негативним наслідком такої ситуації може стати банкрутство вітчизняних банків через те, що вони не витримають конкуренції.

Наступним етапом є концентрація іноземного капіталу. Даний етап характеризується значним контролем іноземними банками важливих об'єктів інвестування і використання можливості впливу на ці об'єкти в своїх інтересах. Крім того, концентрація іноземного капіталу визначає широкий спектр послуг, на даному етапі банки з іноземним капіталом не лише надають послуги «своїм підприємствам», а й переходять до обслуговування населення, захоплення всіх спектрів банківського ринку.

До суттєвого зростання ризику концентрації призводять значні обсяги іноземного капіталу походженням з однієї країни, адже в такій ситуації

посилюється залежність вітчизняного банківського сектору від стратегічних напрямків розвитку країни-інвестора. Іноземні банки через контроль над своїми об'єктами можуть здійснювати вплив на пріоритети соціального, економічного і політичного розвитку країни-реципієнта. В кінцевому випадку це може призвести до зростання ризику втрати економічного суверенітету країни, значних політичних і соціальних проблем.

На п'ятому етапі відбувається спад концентрації іноземного капіталу. Даний етап характеризується значним впливом іноземних банків на економіку країни-реципієнта, у банківському секторі чітко простежується залежність від іноземних інвесторів і їх контроль у різних галузях. При цьому суттєво зростає ризик відтоку прибутків з країни. На даному етапі вітчизняна економіка може зазнати значних збитків у разі неконтрольованого відтоку грошових потоків при згортанні діяльності іноземних банків.

Логічним продовженням етапу спаду концентрації іноземного капіталу є відтік іноземного капіталу на інші ринки. Особливо актуальною стає ця проблема під час фінансової кризи, адже інвестори з метою мінімізації збитків переводять капітали на менш ризикові ринки, або призупиняють свою діяльність в очікуванні стабілізації ситуації.

Поступове посилення конкуренції та прихід на український ринок першокласних іноземних банків розглядається як позитивний чинник стимулювання підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи. Це сприятиме забезпеченню стабільного фінансового розвитку банківського сектора, високому рівню його ліквідності та стійкості. Запорукою цього повинен бути динамічний розвиток реального сектору економіки та значна концентрація вітчизняного банківського капіталу.

З метою пом'якшення можливих негативних наслідків, створення в Україні філій іноземних банків і максимального використання їх фінансового потенціалу доцільним є посилення таких умов щодо їх діяльності:

- приписний капітал філій має становити не менше 5 млн. євро, а капітал материнського банку – не менше 50 млн. євро;

- дозвіл на відкриття філій потрібно надавати лише банкам, які мають рейтинг надійності за оцінками провідних міжнародних рейтингових агентств не нижчий за AA+ або аналогічний, володіють активами не менше 500 млн. дол. США та мають кращу систему гарантування вкладів краще, ніж в Україні;

- наявність угод з наглядовими органами країни місцезнаходження материнського банку;

- передбачення обмежень на обсяги здійснення окремих видів банківських операцій іноземними банками, наприклад, обсяги залучення депозитів фізичних осіб, операції з цінними паперами тощо;

- закріплення норми участі українських працівників в керівництві діяльністю банків з іноземним капіталом (визначення частки у керівних органах банку);

- розробка і закріплення відповідних пропозицій у нормативно-правових актах.

Висновки. Отже, прихід іноземних фінансових інститутів у банківську систему України сприятиме якійсній конкуренції, ефективній діяльності, та, як наслідок, її міцності. Звичайно існують дебати щодо ступеня конкуренції (яка у банківській справі має бути присутня завжди) і співвідношення між нею та стабільністю банківської системи. Разом з тим, проведені дослідження свідчать про високий рівень ризиків присутності іноземного капіталу у вітчизняній економіці, що обумовлює значний вплив іноземного капіталу на пріоритетні напрямки розвитку не лише банківського сектору, а й загальної економічної, політичної і соціальної ситуації в країні.

Список літератури

1. Бюлетень Національного банку України : щомісячне аналітично-статистичне видання / Національний банк України. – 2010. – № 3.

2. Диба М. І. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М. І. Диба, Є. С. Осад-чий // Фінанси України. - 2009. - N 11. - С. 35-47

3. Коваленко В.В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки.- 2008.- № 5.- С. 169-177

4. Кудіна О.В. Роль іноземного капіталу в банківській системі України в контексті світових інтеграційних та глобалізаційних тенденцій / О.В. Кудіна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Вип. 22. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - С.111-120

5. Слобода Л.Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни / Л.Я. Слобода, Ю.В. Банах // Вісник Української академії банківської справи. - 2008. - N 1. - С.97-105

6. Статистичні матеріали сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/Statist/index.htm>. – Назва з домашньої сторінки

ESTIMATION of FOREIGN CAPITAL CONCENTRATION In BANKING SYSTEM of UKRAINE

Ruslan Nabok, Yuliya Serpeninova,

In the article are considered basic reasons and stages of foreign capital including to the bank market, their description is given. There are also offered basic limitations in of foreign banks activity, that will allow to decrease negative influence from the excessive concentration of foreign capital in the Ukrainian bank sector.

Keywords: foreign capital of bank, concentration of foreign capital, stages of including foreign capital